

СТАНОВИЩЕ

за
дисертационния труд на
Николай Валериев Янков

На тема:

САМОЖЕРТВАТА КАТО ПРОТОТИП НА ВЕДИЧЕСКАТА РИТУАЛНА СИСТЕМА

за присъждане на образователна и научна степен „доктор“, научно направление:

2.1. Филология (Индийска литература и култура)

Темата на дисертационния труд на Николай Янков е посветена на комплексното изследване на ведическата ритуална система, отразена в свещените текстове на древноиндийската културно-религиозна традиция, през погледа на мотива за саможертвата и ролята ѝ в цялостния комплекс от обредно-ритуални практики. Определяйки правилно важното значение на мотива за саможертвата и ролята на мита за бога, самопожертвал себе си, в конструирането на ведическата представа за космоса, докторантът формулира основната цел на своя труд, а именно да представи след обстойно и задълбочено изследване на ведическата традиция, цялостно разбиране за този комплекс от идеи. Към тези основни въпроси, той правилно добавя темите за доброволната смърт и дискусиата за човешкото жертвоприношение в епохата на Ведите. Тези въпроси са умело вплетени в цялостната структура на работата, която проследява въпроса в развитие, проправяйки път за разбирането на проблема, поставен в диалог между най-древните ведически текстове и новото им тълкуване в епохата на *Упанишадите*.

Работата се състои от увод, четири глави, заключение, списък със съкращения и библиография, общо 354 стр. Уводът ясно очертава предмета и обекта на изследването, целите и задачите, обхвата и методологията на работата. Доброто осмисляне на целите, задачите и избраната методология е допринесло и за ясното, смислово обвързано и надграждащо конструиране на изобилния текстови материал в дисертацията.

Първа глава има за цел да покаже ролята на ритуала и на жертвоприношението в общия контекст на изследването на ритуала от антропологична, историческа, психолингвистична и др. гледни точки¹. В хода на изложението, Николай Янков очертава и своето разбиране за използването на понятията ритуал и жертвоприношение, върху което изгражда тезата си. Той отделя внимание на важните аспекти на жертвения акт, свързани с насилието, жертвоприношението като катарзис и заместителите на жертвата в жертвения акт, отделяйки специално внимание на саможертвата. Доброволната саможертва е определена като «най-точното и пълно пресъздаване на божествения

¹ Тук може да се препоръча на докторанта да разшири списъка на използваните съвременни изследвания, например с трудовете на Виктор Търнър в областта на ритуала, тъй като в последните години е изписано много по тази тема. Също така е по-добре да се изписва името на френския социолог Марсел Мос, вместо Марсел Маус.

прототип» и най-висша форма на религиозна изява. Авторът проследява внимателно дебата върху въпроса за наличието на човешките жертвоприношения – *Пурушамедха*. Умело е направен преглед на съществуващите мнения в западната и индийската традиция, като изразените мнения се обвързват с нагласите и предубежденията на епохата и средата, в която тези мнения са оформени. Например съвременното отхвърлянето на тезата, че *пушубандха* (жертвоприношението на животно) означава убиването на животно, а своеобразен акт на разгръщане на животинската енергия. За страна, в която днес свещената крава е символ на националната ѝ култура, *гомедха* (жертвоприношението на крава) от ведическата епоха представлява идеологически проблем. По-нататък Н. Янков проследява значението на ритуала и жертвоприношението във ведическата книжнина – *Брахмана* и *Шратасутра* и традиционните мнения, свързани с тези първоизточници в западната книжнина.

Втора глава разглежда архетипа на ведическия мит за първата жертва в космогоничните митове, анализирайки понятието *яджна*. Специално внимание се обръща на химна от *Ригведа* в чест на Пуруша, като авторът предлага обстойно тълкуване на ранната ведическа представата за тъждествеността между човека, жертвоприношението и космоса. Той определя *яджна* като съзидателната енергия на сътворението, която се поддържа посредством постоянното човешко усилие да се жертвопринася. Докторантът проследява развитието на тези идеи в пост-ригведическия период в образа на Праджапати, който приема ролята на ранния Пуруша. Анализирани текстове в авторски превод от санскрит са особено ценен принос на изследването. Направените изводи са, че за жреците от епохата на Ведите, ритуалът не е само символ, драматизирана интерпретация на творческия акт, а буквално творчески акт на конструиране на реалността и изглаждане на несъвършенствата, организиране на космоса. Достигайки до тези заключения, Николай Янков логично поставя въпроса за значението на саможертвата в този идеен контекст и разглежда примерите за доброволно самопринасяне. Този акт е тълкуван и като средство за небесно възнесение и трансформация. Логично следва и изучаването на алтернативите на самопожертвувателния модел в традицията – индивидът не отнема живота си, а го превръща в ритуално служене, от еднократен акт жертвоприношението се превръща в житейска практика на посвещение на религиозния ритуал.

Трета глава има най-голям обем и е кулминация на изследването на човешкото жертвопринасяне. Тя представя ясна и добре изложена картина на ведическите ритуали и жертвоприношения като авторът ги класифицира и обяснява, следвайки традицията. Авторът разглежда описанията на най-върховния жертвоприносителен акт като *сарвамедха* във ведическата книжнина и ролята на жертвения заместител. Той убедително показва как концепцията за субститута осигурява ритуалната ефективност на жертвоприношението. В основата на тази практика е нуждата да се осигури достъп до живителната сила *медха*, чрез която се съгражда светът. Последвалият анализ на човешкото жертвоприношение (*пурушамедха*) е логичен и естествен. Тук докторантът

използва всички налични текстови свидетелства за този ритуал и достига до изводите за възможната жертва – царския син, изтъкнат брахман или вражески владетел. Накрая е разгледано и жертвоприношението на кон (*ашвамедха*) – следващото по важност жертвено животно.

Последната четвърта глава е посветена на връзката между практиката на аскеза и саможертвата. Обект на текстологичен анализ в тази глава са *Упанишадите*. В тази епоха е извършен прехода от външното ритуално действие, което като система от символи изпълнява комуникацията човек-космос и възможната трансформация между тези два полюса, насочвайки практиката към вътрешното изживяване на тази трансформация. Тук наблюденията на Н.Янков са особено ценни, както отбелязва авторът адептът сам себе си превръща в субект и обект на действието на ритуала, бидейки едновременно и жертвоприносителя и жертвата. Главата завършва с интерпретацията на вековното културно наследство на мотива за саможертвата в учението за *бхакти* и съвременните тенденции в индийската духовна практика.

Заклучението на дисертационния труд отново излага основните изводи, предлагайки синтезиран преглед на най-важните тези в отделните глави. Коректно са отбелязани многобройните приносни моменти – от проследяването на сложните механизми на ведическата жертвена система и вътрешно заложените ѝ дълбоки митологични измерения, до човешкия духовен подвиг в доброволната смърт като жертвоприносителен акт и възможните му заместители или стратегии за преобразуването му в житейско поведение и духовен път. Важен акцент сред приносните моменти на работата е ясното поставяне на въпроса за човешкото жертвоприношение като реална исторически практика, а не само като символичен образ в текстовете. Дисертационният труд е подкрепен с две статии и два доклада на научни конференции, излагащи основни положения в изследването.

В заключение мога да заявя, че представеният дисертационен труд - „Саможертвата като прототип на ведическата ритуална система“ напълно отговаря на изискванията за получаването на образователната и научна степен доктор. Комплексният анализ на първоизточници на санскрит и огромният брой приведени и тълкувани текстове на индийската традиция показват един завършен изследовател – индолог, с когото успешно развиващата се българска школа в индологията може само да се гордее. Напълно подкрепям присъждането на научната и образователната степен „доктор“ на Николай Валериев Янков по научно направление: 2.1. Филология (Индийска литература и култура) и препоръчвам скорошната и цялостна публикация на тази монография.

28.01.2019 г.

доц. д-р Теодор Леков

София